

## بررسی تأثیر آموزش نظریه محور بر رفتار خودآزمایی پستان در زنان مراجعه‌کننده به مراکز بهداشتی - درمانی جنوب تهران

ناهید مشهود کرمانچی<sup>۱</sup>، زهرا جلیلی<sup>۱\*</sup>، محمود محمودی مجدآبادی فراهانی<sup>۱</sup>

۱. واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

نشریه پایش

سال هفدهم، شماره اول، بهمن - اسفند ۱۳۹۶ صص ۷۵-۸۴

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۶/۱۱/۱

[نشر الکترونیک پیش از انتشار - ۱۶ بهمن ۹۶]

### چکیده

**مقدمه:** پیش‌بینی می‌شود که تا سال ۲۰۲۰ موارد ابتلای جدید به انواع سرطان ۵۰ درصد افزایش یابد. یکی از سرطان‌ها که سلامت زنان و مردان را به خطر می‌اندازد، سرطان پستان است که شایع‌ترین سرطان در بین زنان و دومین عامل مرگ‌ومیر ناشی از سرطان در زنان دنیا است. امروزه انجام آزمونهای تشخیصی و معاینات، می‌توانند نقش بسزایی در تشخیص سرطان‌ها بخصوص سرطان پستان در مراحل ابتدایی داشته باشد. هدف این پژوهش تعیین تأثیر آموزش نظریه محور بر رفتار خودآزمایی پستان در زنان است.

**مواد و روش کار:** تحقیق حاضر یک مطالعه از نوع نیمه تجربی قبل و بعد با گروه شاهد، شامل زنان مراجعه‌کننده به مراکز بهداشتی - درمانی جنوب تهران، در سال ۹۶-۱۳۹۵ بود. با توجه به معیارهای ورود به مطالعه نمونه‌ها به روش تصادفی ساده در دو گروه ۴۷ نفری آزمون و ۴۷ نفری شاهد قرار گرفتند. ابزار گردآوری داده‌ها در این مطالعه پرسشنامه پژوهشگر ساخته مبتنی بر سازه‌های الگوی باور سلامت که در گروه آزمون و شاهد توزیع گردید و پس از انجام پیش‌آزمون بر اساس نتایج آن مداخله آموزشی در گروه آزمون در ۴ جلسه به مدت ۴۵ دقیقه انجام شد.

تجزیه و تحلیل با استفاده از آزمونهای آماری کای اسکوتر، تی زوجی، تی مستقل، مک نمار و ویلکاکسون انجام شد. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS ویرایش ۲۳ استفاده گردید.

**یافته‌ها:** در این مطالعه میانگین نمرات تمام سازه‌های الگوی باور سلامت به‌جز منافع درک شده در گروه آزمون، بعد از آموزش در مقایسه با گروه شاهد اختلاف معنی‌دار نشان داد.

**بحث و نتیجه گیری:** نتایج این مطالعه نشان داد که مداخله آموزشی بر اساس سازه‌های الگوی باور سلامت بر رفتار خودآزمایی پستان در زنان تأثیر داشته است، بدین رو به آموزش مبتنی بر این الگو پیشنهاد می‌شود.

**کلیدواژه:** الگوی باور سلامت، سرطان پستان، زنان، خودآزمایی پستان

**کد اخلاق:** IR.IAU.SRB.REC.1396.21

\* نویسنده پاسخگو: تهران، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، گروه آموزش بهداشت و ارتقای سلامت

E-mail: Zahra.jalili@gmail.com

## مقدمه

در حال حاضر بیماری‌هایی چون قلبی-عروقی، افسردگی، سرطان‌ها و سوانح در رأس عوامل مرگ‌ومیر افراد در جهان شناخته شده‌اند. در بین این بیماری‌ها، سرطان از این نظر که پیشگیری، شناسایی و درمان متفاوت و سختی را دارا است مورد توجه بیشتری قرار می‌گیرد و همگان سعی بر این دارند تا بتوانند راهکاری در جهت پیشگیری و تشخیص بهنگام و درمان به‌موقع را در زمینه‌ی این بیماری صعب‌العلاج به جامعه‌ی بشریت معرفی نمایند [۱]. آمار بیماری سرطان در ایران به تعداد ۱۴۰ بیمار در ۱۰۰ هزار نفر جمعیت است. این میزان در کشورهای پیشرفته افزون بر ۶۰۰ بیمار در ۱۰۰ هزار نفر جمعیت است. گرچه سالانه ۹۰ هزار مورد جدید بیماری سرطان در کشور گزارش می‌شود اما شیوع آن از رشد فزاینده‌ای برخوردار است، به‌طوری که یکی از بالاترین رشد‌ها را در سطح جهان به خود اختصاص داده است.

امروزه بعضی از سرطان‌ها در میان زنان و مردان شناسایی شده که برای این موارد تست‌های غربالگری و معاینات نقش بسزایی داشته تا بتوان سرطان‌ها را در مراحل ابتدایی مورد شناسایی قرار داد. یکی از سرطان‌ها که سلامت زنان و مردان را به خطر می‌اندازد سرطان پستان است که شایع‌ترین سرطان در بین زنان و دومین عامل مرگ‌ومیر در دنیا می‌باشد. آمریکا با وجود اینکه جزء کشورهای پیشرفته محسوب می‌شود اما آمار قابل توجهی از این نوع سرطان را به خود اختصاص داده و پیش‌بینی می‌شود تا سال‌های آینده (سال ۲۰۲۰ میلادی) رشد صعودی به خود بگیرد [۲]. انجام خودآزمایی پستان به طور صحیح و منظم یکی از روش‌های کشف سرطان پستان در مراحل اولیه است که می‌تواند نتیجه درمان را رضایت‌بخش کند و این به ویژه برای زنانی که در روش‌های دیگر غربالگری مشارکت نمی‌کنند، بسیار اهمیت دارد [۳]. غربالگری سرطان سبب تشخیص و درمان آن می‌شود. از روش‌های متداول غربالگری می‌توان معاینات پزشکی، خودآزمایی پستان، ماموگرافی و سونوگرافی را نام برد. یکی از روش‌های کم هزینه و کم عوارض، خودآزمایی پستان است که نیاز است افراد جامعه با آموزش، اهمیت آن را درک کنند. زیرا خودآزمایی پستان یکی از روش‌هایی است که خود فرد با درک اهمیت آن، این معاینه را انجام می‌دهد. علاوه بر آن، داشتن توانایی و خودکارآمدی برای انجام این روش ضروری است. بدین رو با توجه به تطابق این متغیرها با سازه‌های الگوی باور سلامت (Health Belief Model, HBM)، از این الگو برای

انجام این پژوهش استفاده شده است. در مطالعه‌ای که با هدف تعیین تأثیر آموزش بر اساس الگوی باور سلامت در ایجاد رفتار خودآزمایی پستان انجام شده، نشان می‌دهد که زنان در تمام سنین در معرض خطر ابتلای به سرطان پستان قرار دارند و با افزایش سن این خطر بیشتر می‌شود. در صورت تشخیص زودهنگام، بیش از ۹۰ درصد مبتلایان درمان می‌شوند. با این وجود اکثریت زنان خودآزمایی پستان را که روشی مؤثر و ارزان در پیشگیری از مرگ‌ومیر ناشی از سرطان است را به طور معمول انجام نمی‌دهند [۴]. از جمله آموزش‌هایی که می‌تواند در موارد خودآزمایی پستان به زنان کمک کند، آموزش‌های مبتنی بر الگوی باور سلامت (باور سلامتی) است. این مدل، الگویی جامع است که بیشتر در پیشگیری از بیماری نقش دارد و اساس این الگو بر روی انگیزه افراد برای عمل است. این الگو بر این تأکید دارد که چگونه ادراک فرد ایجاد انگیزه و حرکت می‌کند و سبب ایجاد رفتار در او می‌شود [۵]. بر اساس این الگو، برای اتخاذ عملکردهای آگاهی‌دهنده، افراد باید نخست در برابر مسئله یعنی ابتلای به سرطان احساس خطر نمایند (حساسیت درک شده)، سپس عمق این خطر وجدی بودن عوارض مختلف آن در ابعاد جسمی، روانی، اجتماعی و اقتصادی خود را درک کنند (شدت درک شده)، مفید و قابل اجرا بودن خودآزمایی پستان را باور نمایند (منافع درک شده)، هزینه‌های عوامل بازدارنده از اقدام به عمل را از جنبه‌های اجتماعی، مالی و زمانی بیشتر از فواید آن بیابند (موانع درک شده)، با علائم مثبتی که از محیط اطراف یا محیط داخلی خود دریافت می‌کنند (راهنمای عمل)، بتوانند در نهایت باور به توانایی فردی برای پیگیری انجام خودآزمایی پستان را به دست آورند. اهمیت این الگو در این است که افراد با داشتن باور سلامتی و اعتقاد به وجود یک تهدید بهداشتی، می‌توانند رفتارهای خود را تغییر دهند. بر اساس آمار سازمان بهداشت جهانی (WHO, World Health Organization) سالانه ۲٪ به میزان بروز سرطان پستان در جهان افزوده می‌شود، از این رو سازمان بهداشت جهانی نیاز به ارائه برنامه‌های آموزشی آگاهی‌بخش از خودآزمایی پستان در زنان را ضروری می‌داند و برنامه‌های آموزشی و ارتقاء دهنده جهت تشخیص سریع بیماری و ارزش آن در سلامت عمومی زنان را مورد تأکید قرار می‌دهد. با توجه به مطالعات انجام شده برنامه آموزش بهداشت طراحی شده بر اساس الگوی باور سلامت در ایجاد رفتار خودآزمایی پستان مؤثر است. همچنین بر اساس یافته‌های مطالعه انجام شده می‌توان نتیجه گرفت که انجام

نمونه‌گیری به روش تصادفی ساده انجام شد، بدین صورت که فهرست زنان ۱۵ تا ۴۹ سال مراجعه‌کننده به مرکز اکبرآباد و پایگاه‌های تابعه تهیه و با استفاده از روش قرعه‌کشی گروه آزمون و شاهد انتخاب شدند. در ابتدا محقق با استفاده از بررسی متون و مقاله‌های علمی، اقدام به طراحی پرسشنامه‌ای بر اساس اجزاء الگوی باور سلامت نمود و سپس سنجش پایایی و اعتبار آن نیز انجام شد. پس از کسب رضایت آگاهانه زنانی که تمایل به همکاری داشتند، وارد مطالعه شده و پرسشنامه مورد نظر بین آنان توزیع و تکمیل گردید. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه محقق ساخته شامل دو قسمت بود. بخش اول سؤالات جمعیت‌شناختی مانند سن، وضعیت تأهل، سطح تحصیلات، شغل و سابقه سرطان پستان در خانواده و بخش دوم شامل سؤالات آگاهی (۲۰ گویه)، حساسیت درک شده (۸ گویه)، شدت درک شده (۶ گویه)، منافع درک شده (۶ گویه)، موانع درک شده (۷ گویه)، راهنما برای عمل (۷ گویه)، خودکارآمدی (۵ گویه) و رفتار خودآزمایی پستان (۵ گویه) بود. گویه‌های حساسیت، شدت، منافع و موانع درک شده و خودکارآمدی بر اساس مقیاس لیکرت تدوین شدند، باتوجه به طیف ۵ رتبه‌ای، نمره هر عبارت از (کاملاً موافق نمره ۵، موافق نمره ۴، نظری ندارم نمره ۳، مخالف نمره ۲، کاملاً مخالف نمره ۱) در نظر گرفته شد. برای تعیین اعتبار پرسشنامه از روش اعتبار محتوایی استفاده شد. به این منظور از ۸ نفر از متخصصان آموزش بهداشت نظرخواهی شد و نسبت روایی محتوایی و شاخص روایی محتوا محاسبه شد که به ترتیب مواردی که نمره نسبت روایی محتوایی آنها بیش از ۰/۷۱ و شاخص روایی محتوایی بالای ۰/۷۹ بود، مورد قبول واقع شد. پایایی همه سازه‌های الگوی باور سلامت در مطالعه مقدماتی بر روی ۲۰ نفر که معیارهای ورود به پژوهش را داشتند، با استفاده از آلفای کرونباخ بررسی شد که ضریب پایایی همه سازه‌ها بیش از ۰/۷۰ محاسبه شد. در مرحله بعد برنامه‌ریزی آموزشی و تهیه بسته آموزشی مناسب، با توجه به نتایج پیش‌آزمون، انجام و برای گروه آزمون اجرا گردید. جلسات آموزشی بر اساس سازه‌ها و نیاز زنان، توسط محقق که شامل سخنرانی، بحث گروهی، پرسش و پاسخ، ارائه کتابچه آموزشی، پمفلت و آموزش عملی بر روی یکی از زنان (با در نظر گرفتن رضایت آگاهانه آن فرد) برگزار گردید. سه هفته پس از انجام مداخله آموزشی، اثرات مداخله بر رفتار خودآزمایی پستان گروه آزمون سنجیده شد. داده‌های جمع‌آوری شده با استفاده از نرم‌افزار SPSS ویرایش ۲۳ و آزمونهای

خودآزمایی نیازمند نگرش مثبت نسبت به آن می‌باشد، بنابراین ضروری است برنامه‌های آموزشی با تأکید بر تغییر نگرش در جهت ارتقای سلامت زنان طراحی و اجرا گردد [۶]. البته به‌رغم این تأثیر، مطالعات نشان داد که درصد زنانی که از این روش استفاده می‌کنند بسیار کم هستند، به همین دلیل مطالعات زیادی راجع به ارتباط بین متغیرها و پیشگویی‌کننده‌های انجام خودآزمایی پستان انجام شده است [۳]. الگوی باور سلامت به عنوان چارچوب اصلی انجام این مطالعه به کار گرفته شده است. با توجه به شیوع سرطان پستان خودآزمایی پستان اهمیت داشته و انجام آن ضروری است. بالا بردن سطح آگاهی زنان در مورد پیشگیری و کنترل سرطان پستان در این موضوع نقش حیاتی دارد. در این مقاله نتایج مطالعه انجام شده در سال ۱۳۹۶ با هدف تعیین تأثیر مداخله آموزشی با الگوی باور سلامت بر رفتار خودآزمایی پستان در زنان مراجعه‌کننده به مراکز بهداشتی-درمانی جنوب تهران، ارائه شد.

### مواد و روش کار

این پژوهش یک مطالعه نیمه‌تجربی از نوع قبل و بعد شاهددار بود که با هدف تعیین تأثیر آموزش نظریه‌محور بر رفتار خودآزمایی پستان در زنان ۱۵ تا ۴۹ سال مراجعه‌کننده به مرکز اکبرآباد (از مراکز بهداشتی‌درمانی جنوب دانشگاه علوم پزشکی تهران) و پایگاه‌های تابعه انجام پذیرفت. با توجه به مطالعات انجام شده در زمینه‌های مشابه مانند پژوهش کلانفرمانفرما و همکاران، سطح اطمینان ۹۵ درصد و قدرت آزمون برابر ۸۰ درصد در نظر گرفته شد. در این حالت احتمال خطای نوع اول  $Z_{1-\frac{\alpha}{2}} = 1.96, \alpha = 0.05$  و  $Z_{1-\beta} = 0.84$  است. حجم نمونه با استفاده از فرمول زیر به میزان ۹۴ نفر (۴۷ نفر در گروه آزمون و ۴۷ نفر در گروه شاهد) تعیین گردید. در فرمول زیر  $P_0 =$  میزان نگرش قبل از آموزش برابر ۴۰ درصد و  $P_1 =$  میزان نگرش پس از آموزش ۲۰ درصد افزایش برابر ۶۰ درصد [۵]

$$P = \frac{P_0 + P_1}{2} = 0.5$$

$$n = \left[ \frac{Z_{1-\frac{\alpha}{2}} + Z_{1-\beta}}{(P_0 - P_1)} \right]^2 P(1-P)$$

آماري کاي اسکوتر، تي زوجي، تي مستقل، مک نمار و ويلکاکسون مورد تجزيه و تحليل قرار گرفت. به گروه شاهد در طول مطالعه هيچ آموزشي داده نشد. پس از جمع آوري داده هاي گروه آزمون قبل و بعد از آموزش، برنامه آموزشي براي گروه شاهد نيز ارائه شد.

### يافته ها

ميانگين سني گروه آزمون و شاهد در اين مطالعه به ترتيب برابر با ۳۵ و ۳۲/۵ بود. تجزيه و تحليل متغيرهاي جمعيت شناختي (دموگرافيگ)، سن، سطح تحصيلات و شغل نشان داد که از نظر سن، شغل و سطح تحصيلات بين دو گروه آزمون و شاهد براساس نتايج آزمون کاي اسکوتر اختلاف آماري معني دار وجود ندارد. در جدول شماره ۱ مقايسه ويژگي هاي جمعيت شناختي گروه آزمون و شاهد ارائه شده است. تجزيه و تحليل سابقه سرطان پستان در خانواده، نشان داد که ۷/۷۸ درصد از گروه آزمون و ۳/۸۳ درصد از گروه شاهد سابقه سرطان پستان در خانواده نداشته اند و بين دو گروه آزمون و شاهد اختلاف معني دار مشاهده نشد. بررسي نتايج سابقه آموزش و انجام خودآزمائي پستان نشان داد که در گروه آزمون و شاهد قبل از آموزش اين مقدار بسيار پايين بوده ولي بعد از اجراي آموزش افزايش مناسبی داشته است. براساس نتايج آزمون کاي اسکوتر بين سابقه آموزش و انجام خودآزمائي پستان قبل و بعد آموزش در گروه آزمون و شاهد اختلاف معني دار مشاهده شد (جدول شماره ۲). تغييرات ميانگين، انحراف معيار و سطوح معني داري براي سازه هاي الگوي باور سلامت در دو گروه بعد از آموزش در جدول شماره ۳، نشان مي دهد که ميانگين متغيرهاي آگاهي، حساسيت درک شده، شدت درک شده، موانع درک شده، راهنما براي عمل، خودکارآمدي و رفتار خودآزمائي پستان در گروه آزمون و شاهد بر اساس آزمون تي مستقل ( $p \leq 0/05$ ) اختلاف معنادار وجود دارند. در ميانگين متغير منافع درک شده در گروه آزمون و شاهد بر اساس آزمون تي مستقل اختلاف معنادار مشاهده نشده است. نتايج نشان داد که با توجه به اينکه قبل از مداخله

آموزش بين دو گروه تفاوتی وجود نداشته است با مداخله آموزش بين اين دو گروه اختلاف معنادار به وجود آمده است که نشان دهنده تأثیر آموزش بر رفتار خودآزمائي پستان بود. بررسي تفاوت عملکرد قبل و بعد از آموزش بين دو گروه آزمون و شاهد در خصوص سازه هاي الگوي باور سلامت در جدول شماره ۴ ارائه شده است. نتايج جدول شماره ۴ نشان مي دهد که در کليه سازه ها به جزء سازه منافع درک شده، قبل از آموزش بين دو گروه آزمون و شاهد تفاوتی وجود نداشته است ولي بعد از ارائه و مداخله آموزشی تفاوت معنادار بين دو گروه آزمون و شاهد به وجود آمده است. اين نتيجه نشان مي دهد ارائه آموزش به گروه آزمون در خصوص رفتار خودآزمائي پستان در زنان مؤثر است. در خصوص تنها سازه اي که تفاوتی بين دو گروه ديده نشده است اين نکته قابل ذکر است که هر دو گروه قبل و بعد از آموزش تفاوت معنادار به وجود آمده است، ولي اين تفاوت صرفاً در داخل گروه بوده است و نه در بين گروه ها.

در جدول شماره ۵ توزيع فراواني پاسخها براي سازه راهنما براي عمل نشان داده شده است. بررسي مهمترين راهنماي عمل (گزينه کاملاً مطلوب) نشان داد که اولويت زنان شرکت کننده در مطالعه براي کسب اطلاعات در خصوص خودآزمائي پستان گزينه هاي کارکنان بهداشتی و پزشکان بوده است. انتخاب اين گزينه ها به عنوان اولين منبع اطلاعاتی و راهنماي عمل نشان دهنده اعتماد زنان به کارمندان بهداشتی و پزشکان بوده است. توزيع فراواني ميانگين نمره رفتار زنان در خصوص خودآزمائي پستان قبل و بعد از آموزش در گروه آزمون و شاهد در جدول شماره ۶، نشان داد که پاسخ هاي به دست آمده در گروه آزمون بعد از آموزش به سمت مثبت (هميشه) گرايش پيدا کرده است. در گروه شاهد قبل و بعد از آموزش تفاوت معني دار مشاهده نشد. شاين ذکر است نتايج به دست آمده از آزمون تحليل واريانس نشان داد که از نظر سني و وضعيت شغلي بين دو گروه آزمون و شاهد قبل و بعد از مداخله آموزشی تفاوت معني دار وجود داشت. اما از نظر سطح تحصيلات تفاوت معني دار مشاهده نشد.

جدول ۱: مقایسه ویژگی‌های جمعیت شناختی گروه آزمون و شاهد - آزمون کای اسکوئر

سطح معنی‌داری	گروه شاهد		گروه آزمون		
	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۰/۳۴۲	۱۰/۶	۵	۶/۴	۳	۱۵-۲۴
	۵۷/۴	۲۷	۴۴/۷	۲۱	۲۵-۳۴
	۲۷/۷	۱۳	۳۸/۳	۱۸	۳۵-۴۴
	۴/۳	۲	۱۰/۶	۵	۴۵ و بیشتر
	۱۹/۱	۹	۱۴/۹	۷	زیر دیپلم
۰/۷۰۹	۲۷/۷	۱۳	۲۹/۸	۱۴	دیپلم
	۱۷	۸	۱۷	۸	فوق دیپلم
	۲۵/۵	۱۲	۳۴	۱۶	لیسانس
	۱۰/۶	۵	۴/۳	۲	فوق لیسانس و بالاتر
	۷۲/۳	۳۴	۵۹/۶	۲۸	خانه‌دار
۰/۴۲۶	۱۹/۱	۹	۲۷/۷	۱۳	کارمند
	۸/۵	۴	۱۲/۸	۶	آزاد

جدول ۲: نتایج سابقه آموزش و انجام خودآزمایی پستان قبل و بعد آموزش

سطح معنی‌داری	بعد آموزش		قبل آموزش		پاسخ	گروه
	درصد	تعداد	درصد	تعداد		
۰/۰۰۱	۸۰/۹	۳۸	۱۸	۸	بله	آزمون
	۱۹/۱	۹	۸۳	۳۹	خیر	
۰/۰۰۱	۵۷/۴	۲۷	۶/۴	۳	بله	شاهد
	۴۲/۶	۲۰	۹۳/۶	۴۴	خیر	
۰/۰۰۱	۱۰۰	۴۷	۲/۱	۱	بله	آزمون
	۰	۰	۹۷/۹	۴۶	خیر	
۰/۰۰۱	۱۰۰	۴۷	۶/۴	۳	بله	شاهد
	۰	۰	۹۳/۶	۴۴	خیر	

جدول ۳: تغییرات آماری نمرات میانگین سازه‌های الگوی باور سلامت در دو گروه بعد از آموزش

نتایج آزمون تی مستقل	گروه شاهد		گروه آزمون		
	SD	X	SD	X	
$p = ۰/۰۰۱ ; df = ۹۲ ; t = -۶/۱۴۷$	۲/۳۴	۳۰/۴۵	۲/۲۵	۳۱/۲۰	آگاهی
$p = ۰/۰۰۱ ; df = ۹۲ ; t = -۳/۶۷۷$	۳/۳۲	۲۸/۵۶	۲/۴۳	۳۰/۰۸	حساسیت درک شده
$p = ۰/۰۴۷ ; df = ۹۲ ; t = -۲/۰۱۰$	۳/۲۴	۲۱/۷۲	۳/۰۸	۲۱/۵۲	شدت درک شده
$p = ۰/۲۰۷ ; df = ۹۲ ; t = ۱/۲۷۱$	۲/۳۷	۲۵/۴۳	۱/۹۹	۲۵/۹۸	منافع درک شده
$p = ۰/۰۰۱ ; df = ۹۲ ; t = -۶/۹۶۷$	۳/۸۶	۱۸/۴۱	۲/۵۸	۱۳/۶۳	موانع درک شده
$p = ۰/۰۰۵ ; df = ۹۲ ; t = -۲/۸۷۱$	۲/۵۹	۲۸/۸۹	۲/۲۹	۲۸/۷۷	راه‌نما برای عمل
$p = ۰/۰۰۲ ; df = ۸۵ ; t = ۳/۲۶۴$	۳/۰۰	۱۷/۰۰	۲/۶۸	۱۸/۷۵	خودکارآمدی
$p = ۰/۰۰۱ ; df = ۹۲ ; t = ۵/۳۹۸$	۲/۶۵	۱۶/۳۰	۲/۱۹	۱۹/۰۰	رفتار خودآزمایی پستان

جدول ۴: تفاوت عملکرد قبل و بعد از آموزش بین دو گروه آزمون و شاهد در خصوص سازه‌های الگوی باور سلامت

تغییرات	نتیجه آزمون تی		بعد از آموزش		قبل از آموزش			
	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین		
۰/۵۷	۲/۷۲	$t = ۳/۰۲۹$ $sig = ۰/۰۰۵$	۲/۴۳	۳۰/۰۸	۳/۳۰	۲۷/۳۶	آزمون	حساسیت درک شده
۰/۴۹	۰/۹۲	$t = -۰/۱۸۸$ $sig = ۰/۸۵۲$	۳/۳۲	۲۸/۵۶	۳/۴۱	۲۸/۶۴	شاهد	
			$sig = ۰/۰۰۱, t = -۳/۶۶۷$		$sig = ۰/۵۰۳, t = -۱/۲۷$		آزمون تی مستقل	
۰/۷۵	۱	$t = -۵/۰۵۲$ $sig = ۰/۰۰۰$	۳/۰۸	۲۱/۵۲	۴/۴۴	۲۰/۵۲	آزمون	شدت درک شده
۰/۵۴	۰/۶	$t = -۱/۰۰۴$ $sig = ۰/۰۴۳$	۳/۲۴	۲۱/۷۲	۳/۲۵	۲۱/۱۲	شاهد	
			$sig = ۰/۰۴۷, t = -۲/۰۱۰$		$sig = ۰/۱۰, t = -۰/۹۹۸$		آزمون تی مستقل	
۰/۴۶	۰/۹۶	$t = -۲/۴۷۸$ $sig = ۰/۰۱۷$	۱/۹۹	۲۵/۹۸	۲/۱۷	۲۵/۰۲	آزمون	منافع درک شده
۰/۵۷	۱/۱۳	$t = -۲/۳۱۲$ $sig = ۰۵/۰۲۵$	۲/۳۷	۲۵/۴۳	۳/۳۷	۲۴/۳	شاهد	
			$sig = ۲۰۷, t = ۱/۲۷۱$		$sig = ۰/۲۲۰, t = ۱/۲۳۷$		آزمون تی مستقل	
۰/۷۰	-۴/۹۲	$t = ۴/۷۳۰$ $sig = ۰/۰۰۰$	۲/۵۸	۱۳/۶۳	۳/۹	۱۸/۵۵	آزمون	موانع درک شده
۰/۶۸	-۰/۴۲	$t = ۱/۰۱۷$ $sig = ۰/۰۹۴$	۳/۸۶	۱۸/۴۱	۴/۴۸	۱۸/۸۳	شاهد	
			$sig = ۰/۰۰۱, t = -۶/۹۶۷$		$sig = ۰/۶۷۰, t = -۰/۵۴۹$		آزمون تی مستقل	
۰/۶۸	۳/۱۶	$t = -۵/۲۸۲$ $sig = ۰/۰۰۰$	۲/۶۸	۱۸/۷۵	۳/۳۴	۱۵/۹۵	آزمون	خودکارآمدی
۰/۹۱	۰/۵۵	$t = -۰/۸۴۴$ $sig = ۰/۴۰۳$	۳	۱۷	۳/۱۲	۱۶/۴۵	شاهد	
			$sig = ۰/۰۰۲, t = ۳/۲۶۴$		$sig = ۰/۴۸۷, t = -۰/۶۹۸$		آزمون تی مستقل	

جدول ۵: توزیع فراوانی (درصد کاملاً مطلوب) سازه راهنمای عمل

درصد پاسخ ها	
۲۹/۷	رادیو و تلویزیون
۲۶/۷	کتاب
۲۹/۲	روزنامه
۲۱/۷	مجلات
۲۳/۹	دوستان و آشنایان
۲۱/۸	کارکنان بهداشتی
۶۱/۷	پزشکان

جدول ۶: توزیع فراوانی (درصد) رفتار زنان در خصوص خودآزمایی پستان در گروه آزمون

سوالات	قبل از آموزش			بعد از آموزش		
	همیشه	اغلب اوقات	گاهی اوقات	همیشه	اغلب اوقات	گاهی اوقات
شرکت در کلاس‌های آموزشی	۱۹/۱	۲۳/۴	۱۲/۸	۲۳/۴	۲۱/۳	۴/۳
انجام مطالعه در مورد خودآزمایی پستان	۲۱/۳	۱۴/۹	۲۵/۵	۲۵/۵	۱۲/۸	۶/۴
انجام ماهیانه خودآزمایی پستان	۱۷	۱۲/۸	۲۷/۷	۲۱/۳	۲۱/۳	۰
تشویق نزدیکان برای انجام خودآزمایی پستان	۱۷	۲۳/۴	۲۵/۵	۰	۳۴	۱۹/۱
مراجعه به پزشک در صورت لمس توده	۴۴/۷	۱۴/۹	۱۴/۹	۱۴/۹	۱۴/۹	۰

### بحث و نتیجه‌گیری

نتایج این تحقیق نشان داد که اجرای آموزش سبب افزایش میانگین نمرات تمام سازه‌های الگوی باور سلامت به جزء منافع درک شده، گردیده است. طراحی، برنامه ریزی و اجرای مداخله آموزشی تأثیر مثبتی بر افزایش میزان آگاهی، حساسیت، شدت و موانع درک شده داشته و بهبود خودکارآمدی و رفتار شرکت کنندگان در انجام خودآزمایی پستان را سبب شده است. در همین راستا، نتایج مطالعات، مودی و همکاران با عنوان بررسی برنامه‌های خودآزمایی پستان در دختران دانشجو با استفاده از الگوی باور سلامت [۷] و کلانفرمانفرما و همکاران با عنوان اثربخشی آموزش مبتنی بر الگوی باور سلامت در اتخاذ رفتارهای پیشگیری کننده از سرطان پستان در بین معلمان زن شهر زاهدان نشان داده است که نمرات اغلب سازه های الگوی باور سلامت بعد از مداخله آموزشی افزایش یافته و دارای اختلاف معنی دار با قبل از آموزش بوده است [۸]. همچنین نتایج مطالعات Katic و همکاران در مورد برنامه آموزشی و بررسی انجام خودآزمایی پستان، نشان داد که آگاهی برای تمام زنان اساسی بوده و باید در حد امکان تمام زنان تحت برنامه های نظام مند آموزشی خودآزمایی پستان قرار گیرند [۹]. در مطالعه حاضر میانگین نمرات آگاهی بعد از آموزش ارتقا یافت. مطالعه Beydag و همکاران نشان داد که آموزش روی آگاهی و ارتقای رفتار خودآزمایی پستان تأثیر داشته است [۱۰]. همچنین مطالعه جهانگیری و همکاران با عنوان کاربرد الگوی باور سلامت در برنامه آموزشی و تأثیر آن بر آگاهی و نگرش زنان از روشهای تشخیص سرطان پستان، نشان داد که نیاز به ارائه برنامه‌های آموزشی آگاهی‌بخش در مورد سرطان پستان در زنان ضروری است. نتایج پژوهش حاضر ارائه برنامه‌های آموزشی و ارتقاء دهنده سیاست‌های

سلامت عمومی زنان را مورد تأکید قرار می‌دهد. مطمئناً آگاهی و نگرش زنان در زمینه‌ی انجام معاینات و آزمونهای تشخیصی تأثیر به‌سزایی در کاهش آمار مبتلایان به سرطان پستان خواهد داشت [۱۱]. در این مطالعه افزایش معنی‌دار در میانگین نمرات حساسیت، شدت و موانع درک شده، نسبت به قبل از مداخله آموزشی دیده شد که با نتایج مطالعه، کریمی و همکاران با عنوان بررسی ارتباط بین اعتماد به نفس، خودکارآمدی، منافع و موانع درک شده با رفتار خودآزمایی پستان در رابطین بهداشتی زرنده [۱۲]، مطابقت دارد. همچنین در پژوهش حاضر مشخص شد که آموزش بر مبنای الگوی باور سلامت سبب کاهش معنادار موانع درک شده گردیده و رابطه مستقیمی بین این سازه‌ها و تغییر رفتار زنان برای خودآزمایی پستان وجود دارد. در این پژوهش مشخص شد که آموزش بر مبنای الگوی باور سلامت سبب افزایش معنادار خودکارآمدی در زنان مراجعه‌کننده به مراکز بهداشتی - درمانی جنوب تهران شده است. این جمع‌بندی با نتایج مطالعات، مظلومی و همکاران که نشان داد بین خودکارآمدی با رفتارهای بهداشتی دانشجویان رابطه معنادار وجود دارد، مطابقت نشان می‌دهد [۱۳]. از آنجایی که بدون تأمین رفتار بهداشتی درست، آموزش بهداشت کامل نخواهد بود، تغییر رفتار زنان برای انجام خودآزمایی پستان مورد مطالعه قرار گرفت. همانطور که در جدول شماره ۲ مشاهده می‌شود خودآزمایی پستان در گروه آزمون قبل از آموزش ۱۷ درصد بوده ولی پس از آموزش و آشنا کردن زنان با روش و نحوه انجام صحیح خودآزمایی پستان به ۸۱ درصد افزایش یافته است. این یافته با نتایج مطالعه تحویداری همخوانی دارد [۱۴]. به احتمال زیاد عدم انجام خودآزمایی ماهیانه پستان در زنان قبل از آموزش به دلیل پایین بودن سطح آگاهی، نمرات سازه های الگوی باور سلامت و نیز عدم آشنایی آنان با

سازه منافع درک شده، تأثیر مثبتی داشته است. بدین رو طراحی و ارزشیابی مداخله آموزشی بر مبنای الگوی باور سلامت بر رفتار خودآزمایی پستان در زنان مورد تأکید قرار می‌گیرد. امروزه آموزش زنان یکی از اصلی‌ترین و مهمترین برنامه مراقبتی در سیستم بهداشتی است و استفاده از نظریه‌ها و الگوهای تغییر رفتار در زمینه رفتار خودآزمایی پستان می‌تواند باعث افزایش انجام خودآزمایی پستان توسط زنان شود. لذا برای ایجاد جامعه‌ای سالم نیازمند آموزش زنان در تمامی زمینه‌های مربوط به سلامت خواهیم بود تا با انجام رفتارهای صحیح بهداشتی باعث تضمین سلامتی خود و نسل آینده شده و در نهایت موجب ارتقای سلامت جامعه شود.

### سهم نویسندگان

ناهید مشهود کرمانچی: انجام مطالعه، تحلیل داده‌ها، نگارش مقاله  
 زهرا جلیلی: طراحی مطالعه و تفسیر نتایج و تأیید نسخه نهایی  
 محمود محمودی مجدآبادی فراهانی: تحویل و تحلیل آماری داده‌ها

### تشکر و قدردانی

این پژوهش از پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد استخراج شده است. محققان بر خود لازم می‌دانند از همه بزرگوارانی که با کمک‌های فکری خود اجرای این پژوهش را ممکن نمودند، قدردانی و سپاسگزاری نمایند.

### منابع

1. Mirzaei M, Epidemiologic study of breast cancer and age distribution of patients in a ten-year period, *Iranian Journal of Breast Diseases* 2016; 31-36 [Persian]
2. Karimi H, Effect of education on knowledge and practice of women from breast self-examination test-Ramsar city, *Journal of Babol University of Medical Sciences* 2005; 3: 61-68 [Persian]
3. Wyper M.A, Breast self-examination and the health belief model: Variations on a theme, *Research in Nursing & Health, Wiley Periodicals*, December 1990; 13: Pages 421-428
4. Pourhaji F, Effects of training program-based on Stage of change Model to promote Breast self-examination behavior, *Scientific Journal of Hamadan Nursing & Midwifery Faculty* 2014; 4: 59-68 [Persian]
5. Kalanfarmanfarma Kh, Effectiveness of Education Based on the Health Belief Model on Performing

روشهای صحیح انجام خودآزمایی پستان قبل از آموزش بوده است. بنابراین می‌توان از مداخله‌های آموزشی مدون و برنامه‌ریزی‌شده مبتنی بر الگوها و نظریه‌های تغییر رفتار به عنوان روشی مؤثر و کارآمد در افزایش انجام خودآزمایی پستان در زنان استفاده نمود، تا از این راه بتوان با ارائه آموزشهای مستمر، سبب ارتقای کیفیت زندگی زنان و متعاقب آن خانواده و جامعه شد. در حالت کلی نتایج مطالعه حاضر نشان داد که در کلیه سازه‌ها به جزء سازه منافع درک شده، قبل از آموزش بین دو گروه آزمون و شاهد تفاوتی وجود نداشته است ولی بعد از ارائه و مداخله آموزش تفاوت قابل توجه و معنادار بین دو گروه مشاهده شده است. این نتیجه موید آن بود که ارائه آموزش به گروه آزمون در خصوص رفتار خودآزمایی پستان در زنان مؤثر است. در خصوص سازه منافع درک شده که تفاوت معنی‌دار بین دو گروه دیده نشد، این نکته قابل ذکر است که در هر دو گروه قبل و بعد از آموزش تفاوت معنادار به وجود آمده ولی این تفاوت صرفاً در داخل هر گروه بوده و در بین گروه‌ها مشاهده نشده است. به طور کلی نتایج این مطالعه نشان داد که مداخله آموزشی بر اساس سازه‌های الگوی باور سلامت (آگاهی، حساسیت درک شده، شدت درک شده، منافع درک شده، موانع درک شده، راهنما برای عمل، خودکارآمدی و رفتار) بر رفتار خودآزمایی پستان مؤثر است. همچنین مشخص شد که استفاده از الگوی باور سلامت به عنوان چارچوب مداخله آموزشی در تمامی سازه‌های الگو، به جز

- Preventive Measures for Breast Cancer among Female Teachers in Zahedan, M.Sc. thesis, 2013, School of Health, Zahedan University of Medical Sciences, Iran [Persian]
6. Lamieyan M, Women's prospect of breast cancer early detection behavior: a qualitative research, *Journal of Birjand University of Medical Sciences* 1998; 3: 88-103 [Persian]
7. Mody M, A Survey of the Psycho-Cognitive Factors Affecting Breast Cancer Screening Behaviors at Different Stages of Change among Female Teachers in Isfahan, *Journal of health system research*. 2011; 6: 770-781 [Persian]
8. Kalanfarmanfarma Kh, Effectiveness of Education Based on the Health Belief Model on Performing Preventive Measures for Breast Cancer among Female Teachers, *Journal of Education and Community Health* 2014; 1, 11-18 [Persian]

- 9.Katic M, Lang S, Budak A. Evaluation of the general practice program of women education for breast selfexamination. 1996; 50: 185-191
- 10.Beydağ KD, Yürügen B, The effect of breast self-examination (Bse) education given to mid-wifery students on their knowledge and attitudes 2010; 11: 1761-1764
- 11.Jahangiri L, Using of Health Belief Model in Educational Based Program and Its Effect on Knowledge and Attitudes of Women on Breast Cancer Screening, Journal of Health System Research 2011; 6: 1052-1060 [Persian]
- 12.Karimi M, The Effect of Education, Based on Health Belief Model on Breast Self- Examination in Health Liaisons of Zarandieh City, Journal of Tabib shargh 2008; 4: 283-291 [Persian].۴
- 13.Mazloomi SS, Effects of health education on knowledge, attitude and practice of female teachers in Yazd intermediate schools on breast cancer, Journal of Birjand University of Medical Sciences 2008; 1: 12-19 [Persian]
- 14.Tahvidari S, Study on the application and modification of health belief model in breast self-examination education, PhD Thesis, Tarbit Modares University, 2008 [Persian]

## ABSTRACT

### Effectiveness of a theory-based educational intervention on breast self-exam behavior in women who referred to health care centers

Nahid Mashhod Kermanchi<sup>1</sup>, Zahra Jalili<sup>1\*</sup>, Mahmoud Mahmoudi Majdabadi Farahani<sup>1</sup>

1. Sciences and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Payesh 2018; 17(1): 75-84

Accepted for publication: 21 January 2018

[EPub a head of print-5 February 2018]

**Objective:** The purpose of this study was to assess the effectiveness of a theory-based educational intervention on women's breast self-examination behavior.

**Methods:** This was a semi-experimental study on sample of women referring to health care centers in southern Tehran in 2017. Simple random sampling was applied and 47 women assigned to intervention group and 47 women assigned to control group. The intervention group received 4 educational sessions each lasting for 45 minutes. Pre- and post-intervention data were collected by a self-designed questionnaire based on the Health Belief Model constructs. For statistical analysis, chi-square, paired t-test, independent t-test, McNemar and Wilcoxon tests were used. Data was analyzed using SPSS ver. 23.

**Results:** The mean scores of all constructs of health belief model, with the exception of the perceived benefits in the experimental group, were significantly better than the control group.

**Conclusion:** The results of this study showed that the educational intervention based on health belief model has could influence breast self-examination behavior in women.

**Keywords:** Health belief model, breast cancer, Women, Breast self-examination

\* Corresponding author: Sciences and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran  
E-mail: zahran.jalili@gmail.com